

**Kansalliskirjaston  
kansallisten kirjastoverkkopalveluiden  
VUOSIRAPORTTI 2010**

**Raporttiin on poimittu kirjastoverkkopalveluja  
koskevat kohdat Kansalliskirjaston vuosiraportista**

Käsitelty Kansalliskirjaston YT-kokouksessa 10.12.2010  
Käsitelty johtoryhmän kokouksessa 3.12.2010  
Hyväksytty johtokunnan kokouksessa 19.1.2011

# Vuosiraportti 2010

## Sisällysluettelo

Kärkihankkeet.....	3
Kansallinen digitaalinen kirjasto KDK: asiakasliittymä ja pitkäaikaissäilytys .....	3
Kansallisen infrastruktuurin kehittäminen .....	6
Kansallinen yhteisluettelo .....	8
Perustoiminnan tulokset, kirjastoverkon palvelut .....	9
Koordinointi .....	9
Verkkoaineiston hankinta.....	10
NELLI-palvelut .....	17
Kirjastojärjestelmien ja tietokantojen tarjonta .....	18
Julkaisuarkistopalvelut.....	22
Laatutyö .....	24
Yhteiskunnallinen vuorovaikutus .....	25
Kansainvälinen yhteistyö.....	25
Kansallinen yhteistyö.....	26
Tutkimusyhteistyö.....	26

## Kärkihankkeet

### Kansallinen digitaalinen kirjasto KDK: asiakasliittymä ja pitkäaikaissäilytys

Kansallisen digitaalisen kirjaston työn alla oleva asiakasliittymä, Primo avaa pääsyn kirjastojen, arkistojen ja museoiden sähköisiin aineistoihin ja palveluihin. Asiakasliittymä on tarkoitettu kaikille tietoa tarvitseville ja elämyksiä etsiville. Verkkopalvelun avulla pääsee helposti käsiksi valitsemaansa aihetta koskevaan aineistoon, kuten kuviin, asiakirjoihin, sanomalehtiin, tutkimuksiin, videoihin ja äänitallenteisiin.

Verkkopalveluun on tulossa jo alkuvaiheessa n. 10 miljoonaa arkisto- ja sanomalehtiobjektia, yli 20 000 tieteellistä lehteä, yli 300 000 e-kirjaa, sekä yleisten ja tieteellisten kirjastojen 42,5 miljoonan nimekkeen viite- ja saatavuustiedot.

Käyttäjät voivat täydentää tietoa esimerkiksi lisäämällä aineistoille omia asiasanoja tai arvioita. Tätä sosiaalista metatietoa voidaan käyttää haun ja viitteiden valinnan tukena. Käyttäjät voivat myös antaa sisältöä tarjoaville organisaatioille viite- tai objektiokohtaista lisätietoa ja näin parantaa aineiston luotettavuutta ja tietoarvoa.

Kansalliskirjasto vastaa asiakasliittymän ylläpidosta ja kehittämisestä.

Lakisäätöisiä pitkäaikaissäilytysvelvoitteita on Kansalliskirjastolla, Kansallisarkistolla ja Kansallisella audiovisuaalisella arkistolla. Tämän lisäksi myös muilla organisaatioilla on aineistoja, joiden pitkäaikaissäilytyksestä on huolehdittava. CSC - Tieteen tietotekniikan keskus tulee olemaan vastuussa pitkäaikaissäilytysratkaisun (PAS) teknisen ympäristön ylläpidosta. Kansalliskirjasto osallistuu pitkäaikaissäilytyshankkeen toteutukseen opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman hankeorganisaation puitteissa.

Asetetut tavoitteet vuodelle 2010

- Asiakasliittymäohjelmiston toiminnallisuuden määrittely kirjastojen, arkistojen ja museoiden muodostamassa verkostossa ja yhteisen tahtotilan muodostaminen tavoitellusta toiminnallisuudesta
- Ohjelmiston hankinta kilpailullisella neuvottelumenettelyllä
- Pilotoinnin suunnittelu ja käynnistys 8 pilottiorganisaation kanssa sekä tarvittavien sopimusten solmiminen
- Asiakasliittymän käytettävyyden varmistaminen laatimalla käytettävyyssuunitelma. Asiakasliittymän riskien kartoitus ja niiden minimointi
- Sade-kustannus-hyötyanalyysin laatiminen
- Europeanan yhteistyön kehittäminen osallistumalla Europeana Foundationin ja työryhmien toimintaan sekä rakentamalla työväline (formaattimuunnin) metatietojen välittämiseksi Europeana-portaaliin.

Toiminta

- Asiakasliittymäohjelmiston hankinta: hankinnan valmistelu, neuvottelut, sopimuksen valmistelu ja allekirjoitus
- Pilottiorganisaatioiden valinta, pilotointisuunnitelman laatiminen yhteistyössä järjestelmätoimittajan ja pilotointiorganisaatioiden kanssa, pilotointisopimuksen solmiminen pilottiorganisaatioiden ja Kansalliskirjaston välille
- Pilotointia seuraavaan vaiheen organisaatioiden valinta

- KDK-asiakasliittymäkonsortion toimintaperiaatteiden laadinta ja hallintomallin vahvistuminen
- Asiakasliittymän rahoituksesta sopiminen lähivuodeksi (2010 - 2014)
- Rekrytointi asiakasliittymän pilotointiin ja pysyvän ylläpitoon, jatkuu 2011
- Käytettävyyssuunnitelman laatiminen ja toteutuksen käynnistys
- Formaattimuuntimen suunnittelu ja toteutus
- Riskianalyysi
- Sade-kustannus-hyötyanalyysi
- Europeana yhteistyö
- Koulutus ja viestintä.

#### Toteuma

KDK-asiakasliittymäkonsortion toimintaperiaatteet on laadittu ja hallintomalli on pääpiirteissään vahvistunut. Osallistuvat organisaatiot sitoutuvat toimintaperiaatteisiin allekirjoittamalla palvelusopimuksen Kansalliskirjaston kanssa. Toimintaperiaatteet kuvaavat sen, miten konsortio toimii, ja palvelusopimuksessa määritellään eri osapuolten vastuut. Asiakasliittymäohjelmiston hankinnan ja ylläpidon sekä palvelinympäristön rahoituksesta on sovittu. Kansalliskirjaston antaman keskitetyn tuen resursseja on sovittu lähivuodeksi.

Asiakasliittymäohjelmisto on hankittu ja palvelinympäristö on suunniteltu, ja CSC on hankkinut palvelinympäristön pilotointivaihetta varten. Osana asiakasliittymän hankintaa hankittiin myös bX-suosituspalvelu.

Pilotointi on käynnistynyt, pilottiorganisaatiot ovat:

- Kansalliskirjasto
- Kansallisarkisto
- Lusto / Kantapuu
- Jyväskylän yliopiston kirjasto
- Museovirasto
- Tuusulan museon taidemuseo-osasto ja Valtion taidemuseo Muusa-palvelu
- Helsingin kaupunginkirjasto
- Turun maakuntakirjasto.

Pilotointi etenee aikataulussa. Alustavien arvioiden mukaan ohjelmisto vastaa hyvin vaatimusmäärittelyjä. Etukäteen oltiin hieman epätietoisia siitä, miten esim. arkistolaitoksen aineisto saadaan esiin asiakasliittymässä. Arkistolaitos on tyytyväinen siihen, että arkistoaineiston hierarkkisuus saadaan hyvin esiin ohjelmiston avulla.

Asiakasliittymään haravoidaan aineistoa kirjastojen, arkistojen ja museoiden luetteloista. Silloin kun tarvittavia rajapintoja ei ole, ne täytyy tehdä itse tai teettää kaupallisella toimijalla. Musketi-, Muusa- ja E-kuva-järjestelmien rajapinnoista on neuvoteltu ja ratkaisut on saatu tehtyä. Axiell-kirjastojärjestelmien rajapintaneuvotelut ovat olleet haastavia, sopimus rajapinnoista saadaan tehtyä 2010.

Käytettävyyssuunnitelmaan sisältyvä etukäteisarviointi on tehty ja sen loppuraportti on julkaistu. Kansalliskirjastoon on rekrytoitu käytettävyyssuunnittelija, jonka tehtävänä on toteuttaa suunnitelma.

Riskianalyysi tehtiin alkuvuonna 2010. Tunnistetut ulkoiset riskit liittyvät pysyvän toiminnan rahoitustasoon, loppukäyttäjien mahdollisesti epärealistisiin odotuksiin ja teknologian niin nopeaan kehittymiseen, että siihen ei pystytä vastaamaan. Operatiivisen toiminnan riskit liittyvät käytettävyyteen ja paikallisen tason resursointiin sekä asiakastarpeiden tunnistamiseen, taustajärjestelmien kehittymiseen ja osaamiseen. Riskit on huomioitu toimintasuunnitelmassa ja ne huomioidaan jatkosuunnittelussa.

Kirjastot, arkistot ja museot osallistuvat aktiivisesti Europeanan kehittämiseen. Kansalliskirjaston edustaja on Europeanan säätiön hallituksen jäsen ja pystyy vaikuttamaan portaalin kehittämissuunnitelmiin yleisellä tasolla. KDK-asiakasliittymän projektipäällikkö osallistuu teknisen työryhmän toimintaan. Lisäksi KDK-organisaatiot osallistuvat usean muun Europeanan työryhmän toimintaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa erillisrahoituksella metadatan välitykseen kehitettävän järjestelmän, formaattimuuntimen kehittämisen. Järjestelmän avulla voidaan välittää metadatta Europeanan ja jatkossa myös muihin kolmannen osapuolen järjestelmiin.

Osaamisen kehittyminen on keskeinen tavoite KDK-hankkeessa. Toimintamalli, jossa kirjastojen, arkistojen ja museoiden asiantuntijat työskentelevät eri ryhmissä ja eri kokoonpanoissa, vahvistaa osaamisen kehittymistä. Yhdessä tekeminen on oppimistapana erittäin tehokas.

PAS-loppuraporttia on hiottu kevään aikana. Loppuraportti ja sen suositukset ovat valmistuneet ja CSC-vetoinen jatkohanke on käynnistynyt.

#### Arviointi ja mahdolliset trendit

Asiakasliittymän hankintaprosessi onnistui odotusten mukaisesti. Alustavien arvioiden mukaan ohjelmisto vastaa vaatimusmäärittelyjä, mutta tarkempi tieto saadaan, kun pilottivaihe on ohi. Asiakasliittymän käytettävyyttä ei ennen käytettävyytuskimuksia voi juurikaan arvioida. Käytettävyyssuunnitelmaan liittyvä etukäteisarviointi käyttäjien tarpeista ei kuitenkaan nostanut esiin yllättäviä asioita.

KDK-asiakasliittymän rahoituksen jatkuvuuteen kohdistuu edelleen monenlaisia riskejä. Riskikartoituksen mukaisesti nämä on otettu suunnittelussa huomioon. Kansalliskirjastolle suunnatun keskitetyn rahoituksen tulee olla pysyvää ja rahoitustason on oltava riittävän suuri, jotta KDK-organisaatioille voidaan antaa niiden tarvitsemaa tukea palvelun käyttöönotossa ja ylläpidossa. Pysyvästä rahoituksesta huolehtiminen on opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) vastuulla. Hanke on näkyvästi mukana OKM:n *Osaava ja luova Suomi* -tulevaisuuskaupungissa, ja sillä on korkea status ministeriössä.

Kansalliskirjaston keskitetyn rahoitustason riskiä on pyritty minimoimaan käyttämällä hyväksi aikaisempaa kokemusta keskitettyjen palvelujen resursoinnista ja pysyvän rahoituksen laskelmia on tarkistettu hankkeen edetessä. Arvion onnistumisesta saadaan tietoa siinä vaiheessa, kun suuri joukko organisaatioita on tuotannossa. Myös osallistuvien organisaatioiden riittämätön omarahoitusosuus on huomioitu riskitekijänä.

Loppukäyttäjien mahdollisesti epärealistisiin odotuksiin varaudutaan huolellisella viestintäsuunnittelulla ja viestinnän ajoituksella. Yhteistyössä toimittajan ja osallistuvien organisaatioiden kanssa varaudutaan teknologian joustavaan ja nopeaan soveltamiseen.

Käytettävyyssuunnitelman toteutus pienentää käytettävyyteen liittyviä riskejä. Asiakastarpeiden tunnistuksessa toimitaan yhteistyössä osallistuvien organisaatioiden ja käyttäjien kanssa sekä selvitetään tutkimusyhteistyön mahdollisuuksia.

Paikallisen tason resursointitarvetta ja ratkaisuja selvitetään yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

KDK-hanke ja asiakasliittymän toteutus on vaikuttanut museosektorin kuvailuformaatin kehittämiseen. Metadatan yhtenäistäminen on käynnistynyt (LIDO-siirtoformaatti). Taustajärjestelmien rajapintojen avoimuutta ja järjestelmien yhteensopivuutta tulee varmistaa erityisesti uusissa järjestelmähankinnoissa ja niihin liittyvissä vaatimusmäärittelyissä. Asiakasliittymän rajapintaneuvottelut vaikuttavat osaltaan tämän päämäärän toteutumiseen.

### Kansallisen infrastruktuurin kehittäminen

Kirjastoverkon keskeiset infrastruktuurit ovat

- KDK-asiakasliittymä, joka tehostaa tiedontarvitsijan/loppukäyttäjän tiedonsaantia
- KDK-pitkäaikaissäilytys, joka varmistaa tietoaineistojen saannin tulevaisuudessa
- kansallinen yhteisluettelo, joka tehostaa kirjastojen kuvailuprosesseja
- kuvailun ja säilytyksen metadatan kehittäminen.

### Valtiotason arkkitehtuurit -hanke

Kirjasto on osallistunut Valtiovarainministeriön Valtiotason arkkitehtuurit (VALTASA) -hankkeeseen kahdessa sen työryhmistä, valtiotason tietoarkkitehtuurit -ryhmään ja valtiotason yhteisten IT-palvelujen arkkitehtuuri -ryhmään. Kirjaston tavoitteena on ollut saada kirjastojen kannalta tärkeät infrastruktuuriasiat samaan keskusteluun valtiotason muiden arkkitehtuurikysymysten kanssa. Marraskuussa 2010 valmistuneessa Julkisen hallinnon tietoarkkitehtuurissa onkin nostettu esiin useita kirjastojen ja muistiorganisaatioiden kannalta tärkeitä asioita.

Valtiotason tietoarkkitehtuuriin sisältyy myös julkishallinnon standardisalkku, jonka laatiminen käynnistyi 2010. Kansalliskirjasto osallistuu aktiivisesti tähän työhön, samoin kuin julkisen hallinnon sanastoprosessissa, jossa laaditaan julkishallinnon yhteistä metadatarekisteriä.

### Metadata- ja standardointityö

Kansalliskirjaston tehtävänä on kansallinen ja kansainvälinen kuvailu- ja sisältöstandardien ja käsitteiden kehittäminen.

### Asetetut tavoitteet vuodelle 2010

Bibliografisen kuvailun uudistaminen sekä kansainväliseen kehittämiseen osallistuminen. Kansainvälisen yhteistyön tavoitteena on edistää suomalaisten näkemysten huomioimista kansainvälisessä kehittämistyössä. Uudet kuvailusäännöt otettaneen käyttöön 2010 - 13. Kansalliskirjasto valmistautuu FRAD-mallin ja RDA-kuvailun testaukseen Suomessa. Edelleen valmistaudutaan uusien tunnistandardien käyttöönottoon, kansalliseen URN:NBN-tunnistepalveluun sekä yhdessä julkaisualan kanssa ONIX-formaatin kehittämiseen.

## Toiminta ja toteuma

Osana Persistent Identifiers eli PersID-hanketta kirjasto on ollut mukana käynnistämässä Uniform Resource Names eli URN-tunnisteiden standardointiprosessia. Tavoitteena on ajantasainen ja tehokas tunnistejärjestelmä, joka vastaa Kansalliskirjaston ja muiden kirjastojen kasvavien digitaalisten kokoelmien tarpeita.

Vuonna 2010 valmistui kaksi merkittävää SFS-standardia, Tekstimuotoisen teoksen kansainvälinen standarditunnus (ISTC) sekä Viitemalli pitkäaikaissäilytysarkistolle (OAIS- eli Open Archival Information System -standardin suomennos). Kirjasto vastaa kokoelmien kansainvälisen standarditunnuksen (International Standard Collection Identifier) kehittämisestä ISO:ssa.

Semanttisen webin kehittämisessä Kansalliskirjasto on aktiivinen jäsen kansainvälisessä IFLA:n yhteydessä toimivassa FRBR Review Groupissa. Kansainvälinen työryhmä rakentaa ns. funktionaalisen luetteloinnin mallia, joka on yhteydessä uudenaikaiseen bibliografiseen kuvailumalliin eli RDA-kuvailusääntöihin. Työryhmä edistää myös kansainvälisellä tasolla kirjastojen yhteistyötä arkistojen ja museoiden kanssa. Yhteistyötä varten on perustettu CIDOC CRM CRM-FRBR harmonisointiryhmä. Kansalliskirjasto ilmoitti kesäkuussa olevansa valmis eurooppalaiseen yhteistyöhön RDA-sääntöjen yhtenäistämässä ja ilmoitti alustavasti suomalaisen kirjastokentän olevan kiinnostunut siirtymään RDA:n mukaisiin luettelointisääntöihin.

ISBD Consolidated (englanninkielinen versio) lähti huhtikuussa maailmanlaajuiselle lausuntokierrokselle tavoitteena, että se voidaan hyväksyä vuoden 2010 loppuun mennessä. Suomalaisen sovelluksen tekeminen (Kirjastoaineistojen kuvailun ohjausryhmä) seuraa sisällöllisesti ja aikataulullisesti sitä. Tavoitteena on saada suomalainen versio KK:n verkkosivuille syksyn 2011 aikana ja käynnistää saman tien sen koulutus ja käyttöönotto.

Suomalaisen kirja-alan ONIX-formaattisovelluksen implementointi kansainvälisen 3.0 formaattiver-sion mukaiseksi on lähes valmis. Samoin valmistuivat jatkuvasti päivityttyvien verkkojulkaisujen kansainväliset ISSN-tunniste- ja kuvailulinjaukset.

Kansalliskirjaston digitoidun aineiston metadata-asiantuntija on jäsenenä ALTO Editorial Boardissa, jonka vetovastuu on Library of Congressilla ja jossa on kahdeksan jäsentä. Tämän vuoden aikana on pidetty kahdeksan puhelinkokousta. Merkittävimmät lisäykset liittyvät tekstintunnistuksen korjailuun, jolloin esimerkiksi tekstin sijaintitiedon on oltava kirjainkohtainen nykyisen sanakohtaisen sijaan. Muutokset ovat niin merkittäviä, että voi olla tarpeen jakaa ALTO-skeema kahteen erilliseen skeemaan, joista toinen on ns. säilytyskeema ja toinen ns. tuotantoskeema. Asian käsittelyä jatketaan.

## Arviointi

Standardointityö luo perustaa tuleville kansallisille palveluille. Se yhdessä metadata-kehittämisen kanssa varmistaa kansallisten tietovarantojen yhteensopivuuden kansallisesti ja kansainvälisesti. Kansalliskirjaston metadatatyö on laajentunut avoimen linkitetyn datan ja semanttisen webin tietomalleihin ja rakenteisiin. Tulevaisuudessa tämä suuntaus tulee voimistumaan ja tulee edellyttämään entistäkin tiiviimpää kansallista ja kansainvälistä kehittämistyötä.

### Kansallinen yhteisluettelo

Kansallinen yhteisluettelo tarjoaa kirjastojen luettelointi- ja sisällönkuvailuyhteistyölle konkreettisen työskentely- ja toimintaympäristön, joka mahdollistaa muiden kirjastojen tekemän työn täysipainoisen hyödyntämisen ja päällekkäisyyksien välttämisen. Yhteisluettelointi auttaa parantamaan luettelointiaineiston laatua uusilla, yhteisöllisillä toimintatavoilla sekä tarjoaa työvälineitä tietueiden rikastamiseen ja sisällönkuvailun yhtenäistämiseen.

Kansallinen yhteisluettelo on kirjastojen kokonaisarkkitehtuurissa taustajärjestelmä, jonka sisältämä aineisto voidaan esittää kirjastojen asiakkaille erilaisissa asiakasliittymissä, esimerkiksi KDK:n asiakasliittymässä. Kirjastojen bibliografinen metadata säilytetään yhdessä paikassa, jolloin keskitetyt palvelinratkaisut ja hyvä tietoturva tuovat toimintaan kustannussäästöjä ja tehokkuutta.

Kansallinen yhteisluettelo myös mahdollistaa uusien palveluiden yhteisöllisen kehittämisen mm. Web 2.0 -teknologioilla sekä metadatan vaihdon ja jakamisen kolmansien osapuolien (esim. Google, VIAF) kanssa.

Yliopistokirjastojen sekä muutaman korkeakoulu- ja erikoiskirjaston muodostamaan Linnea2-konsortioon kuuluvat kirjastot osallistuvat jo yhteisluettelointiin Linda-yhteisluettelon puitteissa. Kansallinen yhteisluettelo merkitsee käytännössä yhteisluetteloinnin laajentamista kattamaan kaikki kirjastosektorit.

Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa yleisten kirjastojen yhteisluettelolisenssin vielä vuoden 2010 aikana. Rahoituspäätöksen myötä Kansallinen yhteisluettelohanke laajenee yleisiin kirjastoihin loppuvuoden 2010 ja vuoden 2011 aikana. Ammattikorkeakoulukirjastojen mukaantulon rahoituksesta jatketaan neuvotteluja vuoden 2011 aikana.

#### Asetetut tavoitteet vuodelle 2010

- Vapaa kansalaiskäyttö -pilotti 2010 ja jatkorahoituksen varmistaminen
- Yhteisluettelon laadun kehittäminen
- Yhteisluettelon laajentamissuunnittelun aloittaminen (edellytyksenä auktoriteettitietokanta)
- Kansallisen yhteisluettelon tuomasta lisäarvosta muodostetaan yhteisymmärrys kirjastoverkossa.

#### Toteuma

- Kansallisten yhteisluetteloitten vapaa kansalaiskäyttö käynnistyi 1.1.2010. Käytön selkeä kasvu vahvistaa sitä odotusta, että kansalaiskäyttö parantaa tiedonsaantiedellytyksiä. Yhteisluettelon mobiilikäyttö on toteutettu kevään 2010 aikana.
- Vapaan kansalaiskäytön jatko on varmistunut.
- Yhteisluettelosta laadittiin raportti syksyllä 2009. Raportti on ollut kirjastoverkossa kommenttikierroksella kevään aikana, kommentit on koottu. Raportin ja sen tiimoilta eri tilaisuuksissa käydyn keskustelun pohjalta on muodostunut kirjastoverkon yhteinen näkemys yhteisluettelon tuomasta lisäarvosta sekä alustava näkemys sen sisällöistä ja toiminnallisuuksista.
- Kirjastoverkkopalveluiden palvelukyselyssä on saatu palautetta yhteisluettelosta. Palaute on käsitelty kesän aikana ja sen pohjalta laadittu toimenpideohjelma.

- Fennican liittymistä yhteisluetteloon on valmisteltu aktiivisesti. Keskeinen liittymisen kriteeri on auktoriteettitietokanta, jonka testiversio on rakennettu ja testaus on käynnistynyt. Tietokantaan on jo ladattu kansallisbibliografian ja -diskografian auktoriteetit.
- Metadatan avoimuuden periaatteet on määritelty.
- Linda laaturyhmän tehtävänä on tarkentaa Lindan laatukriteerejä. Työ on käynnistynyt.
- OKM:n kanssa käytyjen neuvottelujen tuloksena yleisten kirjastojen yhteisluetteloon liittymisen rahoitus on varmistunut.
- Ammattikorkeakoulukirjastot ovat ilmaisseet tahtonsa liittyä yhteisluettelointiin, jos OKM rahoittaa lisenssihankinnan keskitetysti.

#### Arviointi ja mahdolliset trendit

Linda-yhteisluettelon hakukäyttö on kokonaisuudessaan kasvanut edellisestä 12 kuukauden arviointijaksosta peräti 21,9 %, mikä johtuu www-hakujen kasvamisesta lähes kaksinkertaiseksi. Tässä näkyy selkeästi tietokannan avautuminen vapaaseen kansalaiskäyttöön vuoden 2010 alusta, mikä vahvistaa ennako-odotuksia siitä, että vapaa hakukäyttö parantaa kansalaisten tiedonsaantiedellytyksiä. Vapaan kansalaiskäytön jatkorahoituksen varmistuminen antaa myös mahdollisuudet hankkeen täysipainoiseen jatkamiseen ja metadatan tehokkaaseen hyödyntämiseen tulevaisuudessa.

Yleisten kirjastojen lisenssirahoituksen varmistuminen takaa yhteisluettelon laajentumisen ja suunnittelun aloittamisen jo ensi vuoden aikana.

#### Perustoiminnan tulokset, kirjastoverkon palvelut

Kirjastojen yhteiset palvelut muodostuvat 2010 verkkoaineiston hankinnasta, Nelli-portaalin ja kirjastojärjestelmän ylläpidosta ja kehittämisestä, tietokantojen ylläpidosta ja käyttöön asettamisesta sekä koordinoitupalveluista. Lisäksi projektirahoituksen ja maksullisen palvelun keinoin tarjotaan julkaisuarkistopalveluita yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja erikoiskirjastoille (kuva seuraavalla sivulla).

#### Koordinointi

Kansalliskirjaston toimialalajennus ja uudet vastuut kirjastojen palveluyksikkönä tulivat voimaan kesällä 2006. Kirjastosektoripalveluiden koordinointi käsittää palvelujen johtamisen, yhteiset taloushallinnon palvelut, tieteellisten kirjastojen yhteistilaston ylläpidon ja kehittämisen sekä keskitettyjen palvelujen palvelukyselyjen ja kirjastojen yhteisten asiakaskyselyjen koordinoinnin ja toteuttamisen, koulutustilaisuuksien tarjonnan, palveluihin liittyvän tutkimusyhteistyön sekä kirjastopalveluita koskevan tiedotuksen.

Vuonna 2010 järjestettiin kaksi laajaa kyselyä, joista raportoidaan alaluvussa Laatutyö. Samassa luvussa kuvataan tieteellisten kirjastojen tilastoinnin kehittämistä.



Kuva 1. Kirjastojen yhteiset palvelut

### Verkoaineiston hankinta

FinELibin verkkoaineiston hankinnan tavoitteena on tukea suomalaista tutkimusta, opetusta ja oppimista sekä edistää laadukkaan tiedon saantia ja käyttöä yhteiskunnassa. Aineistohankinnan toimintayksikkö neuvottelee keskitetysti jäsenyhteisöilleen käyttöoikeussopimuksia elektronisiin aineistoihin.

Asetetut tavoitteet vuodelle 2010

Vuoden 2010 tavoitteet aineistohankinnan osalta on neuvotella uudet sopimuskaudet noin 75 aineistosta, joiden sopimuskausi päättyy vuoden 2010 lopussa, sekä solmia sopimukset konsortion neuvotteluihin valitsemista uusista aineistoista. Toteutetaan hankintalain mukaiset aineistojen kilpailutukset. Lisäksi laajennetaan jäsenorganisaatioiden haluamia tilauksia muihin konsortion aineistosopimukseen ja laajennetaan hankintaa uusiin asiakasorganisaatioihin (tutkimuslaitokset) sitä mukaa, kun kiinnostusta ilmenee. Aineistolaskutuksessa otetaan käyttöön uuden arvonlisälainsäädännön mukaiset toimintamallit ja annetaan jäsenorganisaatioille ohjeistus.

Vuonna 2010 käynnistetään lisensoinnin rakenteellisen kehittämisen hankkeet, joissa tutkitaan konsortiolle mahdollisia uusia lisensointimalleja ja hankitaan tietoa muiden maiden kansallisista lisensoimalleista. Konsortiolle järjestetään koulutusta aineistohankinnasta. Konsortion lisensointi-periaatteet tarkennetaan ja ajantasaistetaan.

## Toteuma

- Sopimusneuvottelut FinELib-aineistojen jatkosopimuksista vuodelle 2011 ja siitä eteenpäin saatetaan loppuun.
- Uusista aineistoista yhdestä syntyy sopimus, kahden palveluntarjoajan kanssa neuvottelut ovat päättyneet.
- Kansallista tutkimuksen arviointia varten (JURE-hanke) on käyty neuvotteluja kansainvälisiä viite- ja viittaustietokannoista. Neuvottelut saatetaan päätökseen alkuvuoden 2011 aikana.
- Kolme rakenteellisen kehittämisen pilottia on käynnistetty. Näiden kolmen käynnissä olevan pilotin lisäksi konsortiolta on kerätty ehdotuksia uusiksi piloteiksi. Kaksi uutta vuonna 2011 aloitettavaa pilotoitavaa kohdetta on valittu.
- FinELibin lisensointiperiaatteet uusittiin muun paitsi musiikkiaineistojen ja e-kirjojen osalta.
- Kirjastoja ohjeistettiin arvonlisäverolainsäädännön soveltamisen osalta sekä toteutettiin uuden lain mukainen laskutusprosessi.
- FinELib-konsortion jäseneksi on liittynyt vuoden 2011 alusta lukien uutena jäsenenä Turvatekniikan keskus.



Kuva 2. FinELib-konsortion jäsenet vuoden 2011 alussa

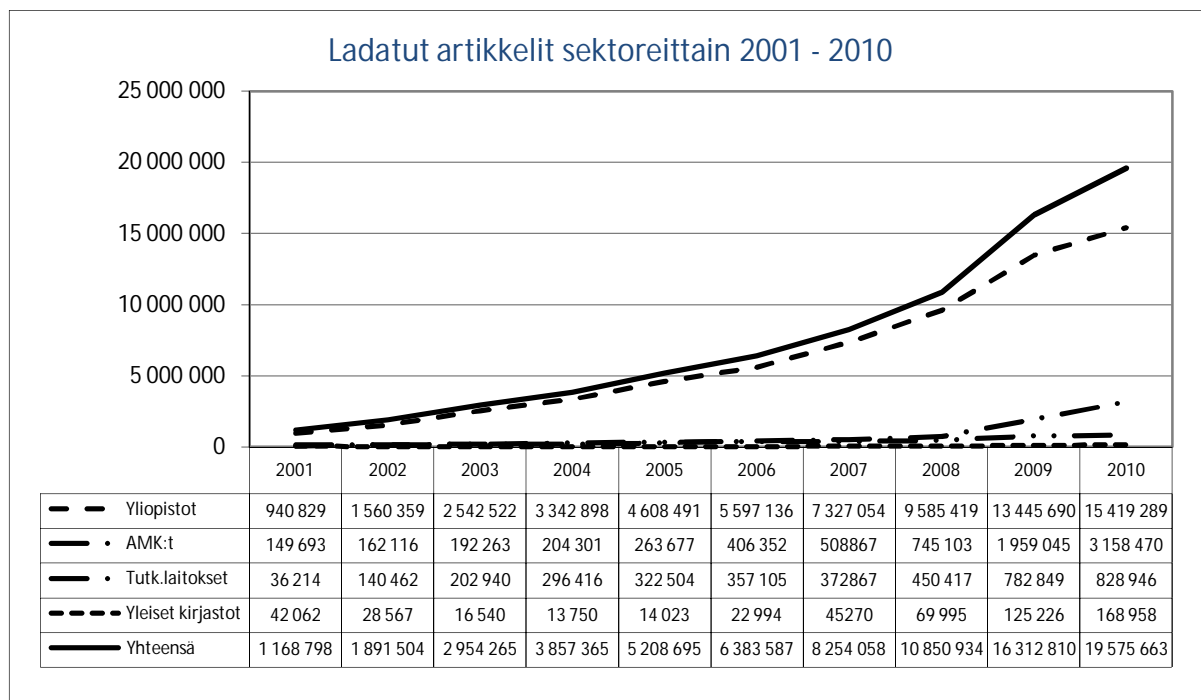
## Kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö

Vuonna 2011 toteutettavan FinELib-kyselyn suunnittelussa on tehty yhteistyötä Helsingin, Itä-Suomen ja Tampereen yliopiston asiantuntijoiden kanssa. Kustannustoimialaa on seurattu aineistoneuvottelujen lisäksi osallistumalla seminaareihin ja kustantajien tilaisuuksiin. Toiminnan kehittämisessä on hyödynnetty muiden konsortioiden kokemuksia.

## Arviointi ja mahdolliset trendit

Aineistoneuvottelut vuodelle 2011 ovat vielä käynnissä ja niistä saadaan yhteenveto vuoden 2011 alussa. Aineistojen käyttö kasvaa edelleen kaikilla sektoreilla.

## FinELib-aineistoista ladatut artikkelit 2010



Kuva 3. Ladatut artikkelit sektoreittain 2001-2010. Tilastointikausi 1.10. - 30.9.

FinELib-aineistoista ladattiin tilastointikaudella 1.10.2009 - 30.9.2010 yhteensä noin 19,5 miljoonaa artikkelia. Latauksien kokonaismäärä kasvoi edelliseen tilastointikauteen verrattuna 20 %.

Tilastointikaudella artikkelilatausmäärien kasvu oli edellistä kautta maltillisempaa. Maltillisempaa kasvua selittää Ebraryn e-kirja-aineistojen käytön kasvun hienoinen tasaantuminen. Ebrary siirtyi vuoden 2009 alusta COUNTER-tilastointisuosituksen mukaiseen formaattiin, joka mahdollisti e-kirjojen kappalekohtaisten latauksien tilastoinnin. Tämä näkyi suurena kokonaislatausmäärän kasvuna tilastokausien 2008 ja 2009 välillä, jolloin Ebrarystä ladattujen artikkelien määrä kasvoi noin 3,5 miljoonalla latauksella. Ebrary aineisto sisältää 45 000 lisensioitua e-kirjaa, joka on noin 15 % kaikista FinELibin lisensioimista e-kirjoista.

Ebraryn e-kirja-aineistojen latausmäärien hienoisesta kasvun tasaantumisesta huolimatta Ebraryn artikkelilatausmäärien kasvu oli edelleen merkittävin yksittäinen tekijä esimerkiksi yliopisto- ja AMK-sektoreiden kokonaislatausmäärien kasvujen takana. Tilastokausien 2009 ja 2010 välillä Ebrarystä ladattujen artikkelien määrä kasvoi kaikkiaan noin 2,1 miljoonalla latauksella.

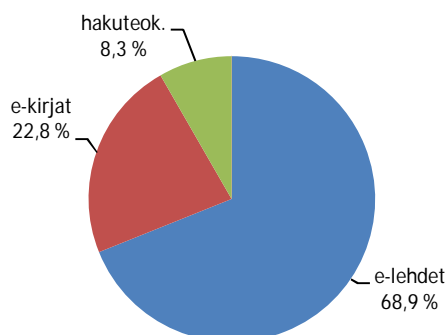
Erityisesti yliopisto- ja tutkimuslaitossektorin osalta tilastollista kasvua hillitsi menneellä tilastointikaudella myös Kauppalehden muuttunut tilastointitapa, joka nykymuodossaan sisältää vain lehden maksullisen osan. Kauppalehti siirtyi uuteen tilastointitapaansa vuoden 2010 alusta.

Tulostettujen artikkelien määrät ja muutos sektoreittain 2008-2010	2008	muutos 08-09	2009	muutos 09-10	2010
Yliopistot	9 585 419	40,3 %	13 445 690	14,7 %	15 419 289
AMK:t	745 103	162,9 %	1 959 045	61,2 %	3 158 470
Tutk.laitokset	450 417	73,8 %	782 849	5,9 %	828 946
Yleiset kirjastot	69 995	78,9 %	125 226	34,9 %	168 958
Yhteensä	10 850 934	50,3 %	16 312 810	20,0 %	19 575 663

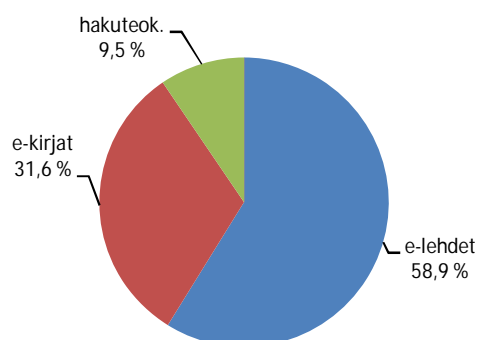
Kuva 4. Artikkelilatausten määrät ja prosentuaalinen kehitys vuosien 2008 ja 2010 välillä. Tilastointikausi 1.10.-30.9.

E-kirjojen osuus artikkelilatauksista on kasvanut edelliseltä tilastokaudelta (kuva 5), vaikka e-lehtiä edelleenkin käytetään FinELib-aineistoista eniten (59 % artikkelilatauksista).

Suhteellinen artikkelilatausten jakauma aineistotyypeittäin 1.10.2008 - 31.9.2009



Suhteellinen artikkelilatausten jakauma aineistotyypeittäin 1.10.2009 - 31.9.2010

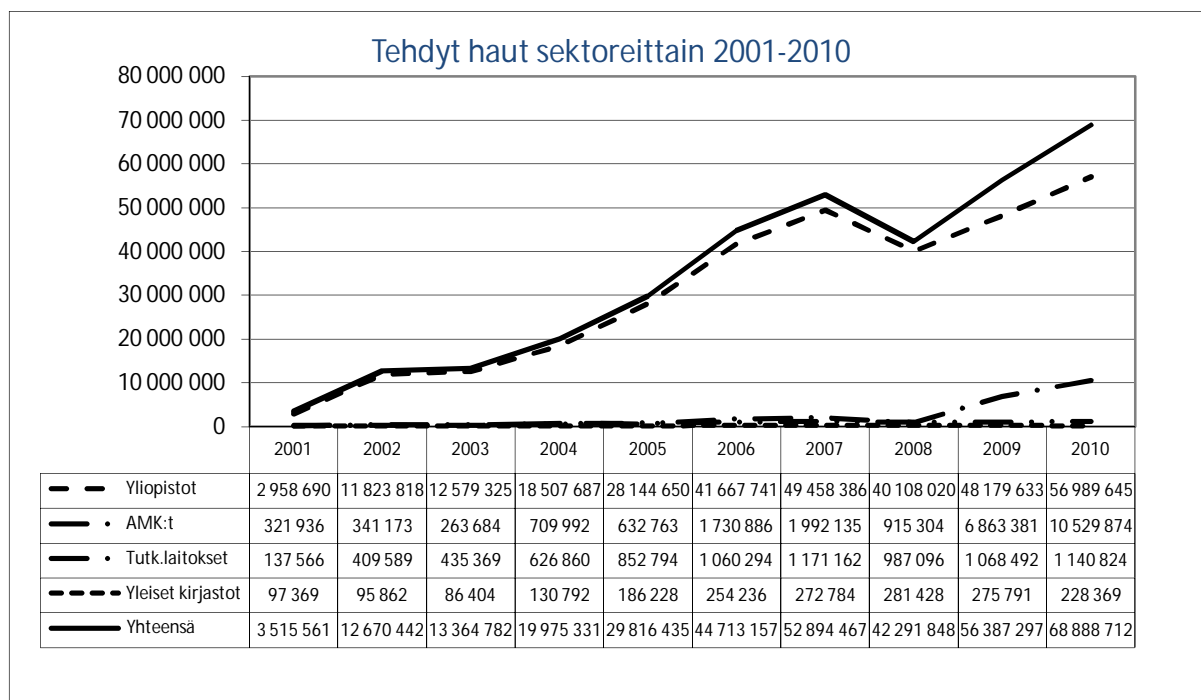


Kuva 5. Suhteellinen artikkelilatausten jakauma aineistotyypeittäin

#### FinELib-aineistoista tehdyt haut 2010

FinELib-aineistoista tehtiin tilastointikaudella 1.10.2009 - 30.9.2010 yhteensä noin 68,8 miljoonaa tilastoitua hakua. Tehtyjen hakujen kokonaismäärä kasvoi edelliseen tilastointikauteen verrattuna noin 22 %.

Tilastokauden aikana tapahtunut kasvu selittyy pitkälti sanakirjoja sisältäviin MOT-sanastoihin tehtyjen hakujen määrän kasvulla. MOT-sanastoihin tehtyjen hakujen kokonaismäärä kasvoi kauden aikana noin 12 miljoonalla haulla yhteensä noin 58,5 miljoonaan hakuun. Kyseisiin sanastoihin tehtyjen hakujen osuus oli noin 85 % kaikista kauden FinELib-aineistoihin kohdistuneista tilastoiduista hauista.



Kuva 6. Tehtyjen hakujen määrät sektoreittain 2001-2010. Tilastointikausi 1.10.-30.9.

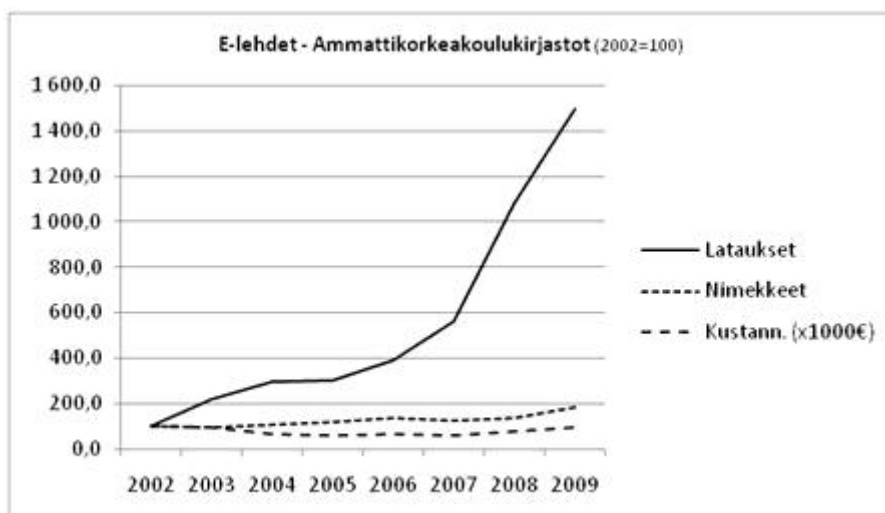
Vahvinta tehtyjen hakujen suhteellinen kasvu oli ammattikorkeakouluissa, jossa hakujen kokonaismäärä kasvoi kauden aikana noin 53 %. Kyseisen kasvun takana on ammattikorkeakoulujen liittyminen MOT-aineistojen tilaajiksi vuoden 2009 alusta.

Tehtyjen hakujen määrä ja muutos sektoreittain 2008-2010	2008	muutos 08-09	2009	muutos 09-10	2010
Yliopistot	40 108 020	20,1 %	48 179 633	18,3 %	56 989 645
AMK:t	915 304	649,8 %	6 863 381	53,4 %	10 529 874
Tutk.laitokset	987 096	8,2 %	1 068 492	6,8 %	1 140 824
Yleiset kirjastot	281 428	-2,0 %	275 791	-17,2 %	228 369
Yhteensä	42 291 848	33,3 %	56 387 297	22,2 %	68 888 712

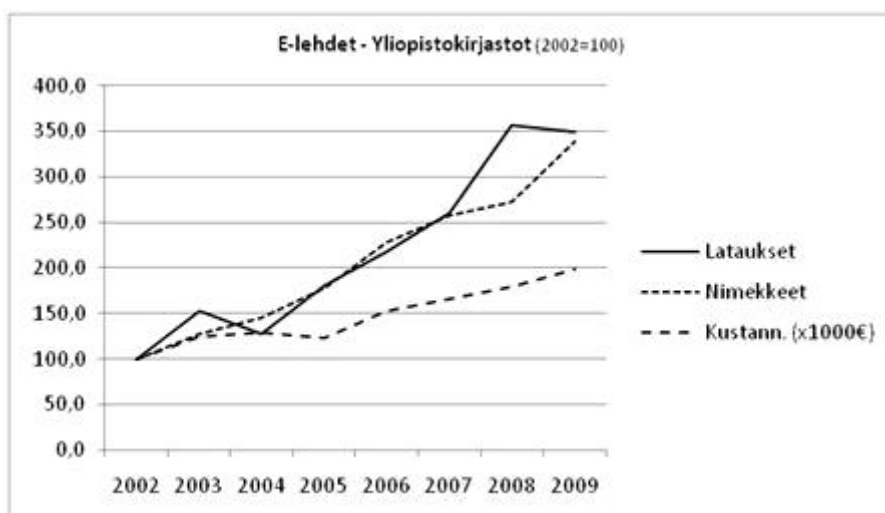
Kuva 7. FinELib-aineistoista tehtyjen hakujen määrä ja prosentuaalinen kehitys (vuodet 2008 - 2010). Tilastointikausi 1.10. - 30.9.

#### Kustannustehokkuuden ja kustannusrakenteiden kehitys

E-lehdistä tehtyjen latausten määrä on koko vuodesta 2002 alkaneen nykymuotoisen tilastoseuran ajan kasvanut selvästi voimakkaammin kuin aineistoihin sijoitettu taloudellinen panos. Kyseinen kehitys näkyy erityisen selvästi ammattikorkeakouluissa. Yliopistojen osalta e-lehdistä ladattujen artikkeleiden määrä laskee ensisijaisesti Kauppalehden muuttuneen tilastointikäytännön vuoksi. Kauppalehti on tilastoinut vuoden 2009 alusta alkaen ainoastaan lehden maksullisen osan käyttöä.

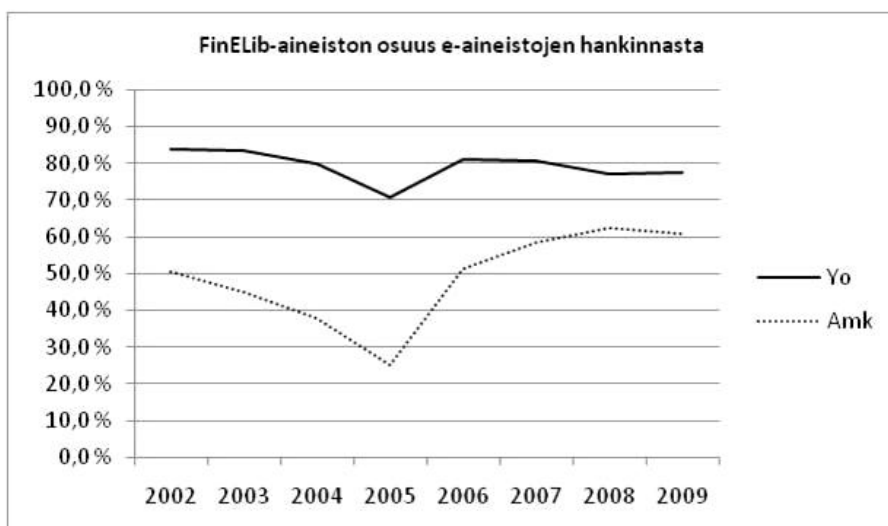


Kuva 8. Lataus- ja nimekemäärien sekä kustannusten kasvu ammattikorkeakouluissa aikasarjalla 2002 - 2009 (indeksi), tilastointikausi 1.1. - 31.12 (KITT)



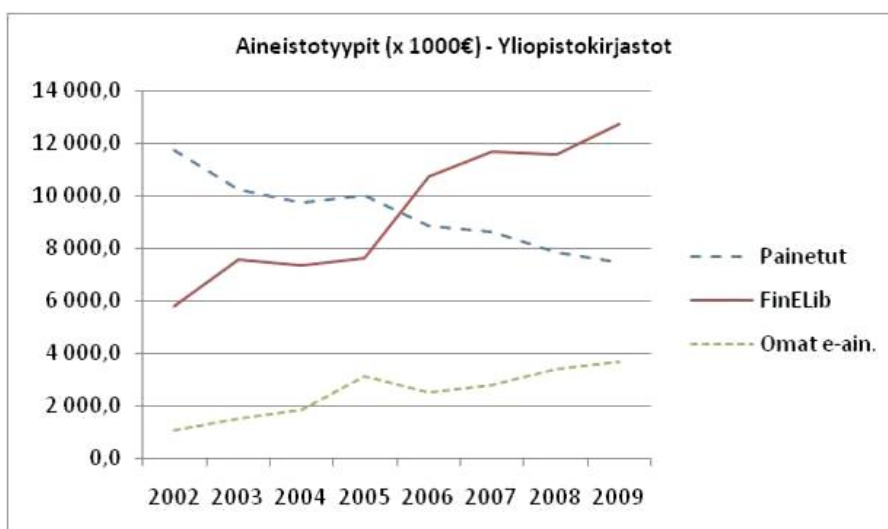
Kuva 9. Lataus- ja nimekemäärien sekä kustannusten kasvu yliopistoissa aikasarjalla 2002 - 2009 (indeksi), tilastointikausi 1.1. - 31.12 (KITT)

FinELib-aineistojen osuus yliopistojen hankkimista e-aineistoista on pysynyt suhteellisen tasaisena 2000-luvulla. Ammattikorkeakouluissa FinELib-aineistojen suhteellinen osuus hankituista e-aineistoista on hieman tasaantunut vahvan kasvukauden jälkeen.



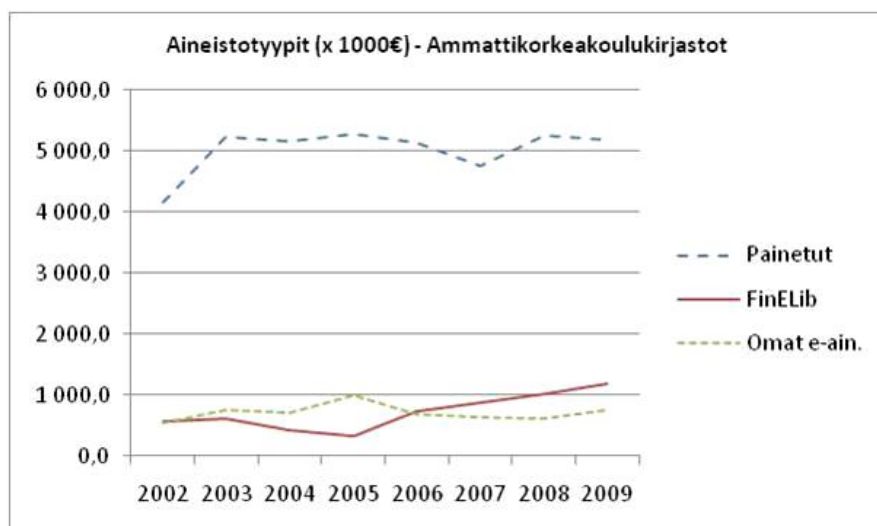
Kuva 10. FinELib-aineistojen suhteellinen osuus yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen e-aineistojen hankinnasta. Tilastointikausi 1.1. - 31.12 (KITT)

Yliopistoissa FinELib-aineistoihin käytetyn rahan määrä ylitti painettuun aineistoon käytetyn rahan määrän vuonna 2006. Trendi on jatkunut myös vuoteen 2010 tultaessa.



Kuva 11. Aineistotyyppien kustannusmäärien kehitysten vertailu yliopistoissa. Tilastointikausi 1.1. - 31.12 (KITT)

Ammattikorkeakouluissa painettuihin aineistoihin käytetty rahamäärä on edelleen moninkertainen FinELib-aineistojen tai elektronisten aineistojen kokonaiskustannuksiin verrattuna. Vuodesta 2002 alkaneen seurannan aikana ammattikorkeakouluissa e-aineistoihin käytetty rahamäärä on kuitenkin kasvanut yli kaksinkertaiseksi.



Kuva 12. Aineistotyyppien kustannusmäärien kehitysten vertailu ammattikorkeakouluissa. Tilastointikausi 1.1. - 31.12 (KITT)

### NELLI-palvelut

Nelli-portaalin kautta Suomen yliopisto- ammattikorkeakoulu- ja yleiset kirjastot käyttävät pääasiassa lisensoituja elektronisia aineistoja mutta myös kirjastoluetteloita. Nelli-portaalin suurimpana haasteena on ollut käytettävyyden kehittäminen, mutta sen käyttö on siitäkin huolimatta lisääntynyt vuosi vuodelta.

Asetetut tavoitteet vuodelle 2010

Vuonna 2010 tavoitteena oli

- Nellin käytettävyyden parantaminen
- Lisensoidun aineiston haettavuuden ja käytettävyyden parantaminen keskitetyn artikkelindeksin käyttönotolla
- Tieteellisten lehtiartikkelien suosituspalvelun kehittäminen
- Verkko-oppimisympäristöjen käyttäjämäärän lisääminen viiteentoista.

Toteuma

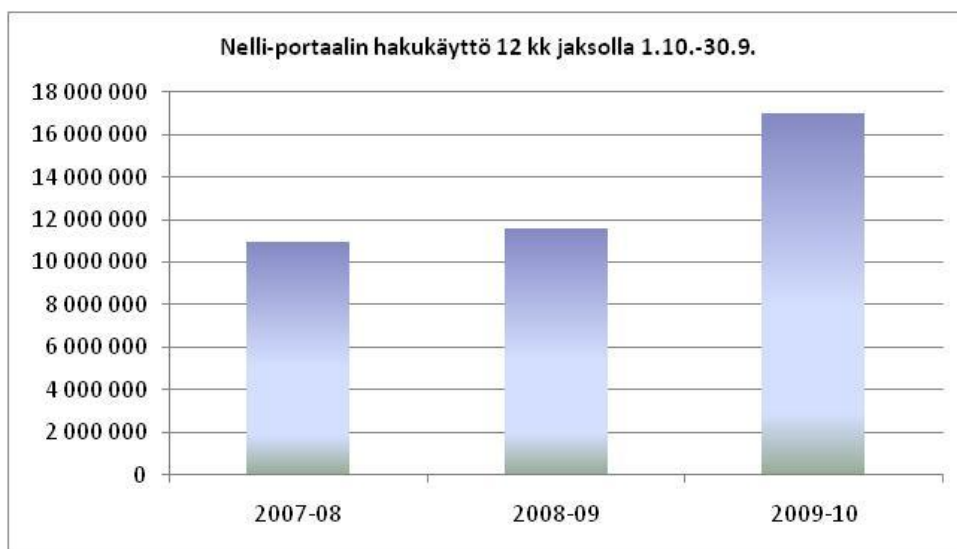
Nellin käytettävyyden parantamisen sijasta on päädytty ottamaan käyttöön KDK-asiakasliittymä, joka korvaa Nellin käyttöliittymän. Nellin monihaku lisensoituun aineistoon korvataan osittain keskitetyllä lisensoitujen aineistojen indeksillä (Primo Central Index). Kaikki lisensoidut aineistot eivät ole ainakaan aluksi keskitetyssä aineistossa, joten Indeksien lisäksi tarvitaan edelleen myös Nellin monihakua, joka integroidaan asiakasliittymään.

Primo Central Index oli tarkoitus ottaa testikäyttöön Nellissä raportointikaudella, mutta sen käyttöönotto siirtyi vuodelle 2011. Nellin käytettävyyttä parannettiin ottamalla käyttöön SFX-linkityspalvelun versio 4.0, jossa on parempi tuki e-kirjoille ja lisensoitujen e-lehtien nopeampi ja joustavampi päivitys.

Nellissä on ollut testikäytössä tieteellisten lehtiartikkelien bX-suosituspalvelu, joka päätettiin ottaa tuotantokäyttöön kaikilla sektoreilla. bX:n tuotantokäyttö alkaa 2011.

### Arviointi ja mahdolliset trendit

Nelli-portaalin kautta tehtiin kaudella 1.10.2009 - 30.9.2010 yhteensä 17 miljoonaa hakua (kuva 13), ja kasvua edelliseen vastaavaan ajanjaksoon oli peräti 5,4 milj. hakua (46 %). Syynä on osittain tilastointitavan muutos, sillä maakuntakirjastojen virtuaalisen yhteisluettelo Mandiksen kautta tehdyt haut on nyt otettu mukaan Nelli-hakujen tilastointiin. Mandis-hakujen tuoma suuri kasvu johtuu siitä, että myös Mandiksen kautta tehdyt haut ovat ns. monihakuja, joissa yksi loppukäyttäjän hakukomento generoi haun kaikkien mukana olevien kirjastojen kokoelmiin. Kuitenkin myös ilman Mandis-hakujen tilastointia Nelliin hakukäyttö on kasvanut huomattavasti: 2,3 milj. hakua (19,4 %). Kasvun syiden selvittäminen vaatisi perusteellisen selvityksen, mutta mahdollisia syitä ovat käyttäjäkulttuurin muutos uusien opiskelijasukupolvien oppiessa suoraan e-aineistojen käyttäjiksi, onnistuneet aineistonvalinnat sekä parantunut e-aineistojen saatavuus.



Kuva 13. Nelli-portaalin hakukäyttö

### Kirjastojärjestelmien ja tietokantojen tarjonta

Kirjastoverkkopalvelut koordinoi kirjastojärjestelmien ylläpitoa ja kehittämistä ja kirjasto-alan standardi- ja formaattikehitystä kansallisella tasolla, ylläpitää ja kehittää Linnea-yhteistietokantoja ja kansallisia tietokantoja, tukee ja palvelee kirjastoja ja tietokantojen käyttäjiä sekä vastaa kirjastojärjestelmien toimivuudesta ja yhteensopivuudesta.

#### Asetetut tavoitteet vuodelle 2010

- Kirjastojärjestelmä Voyagerin päivitys versioon 7.2.1.
- Alephin päivitys versioon 20
- Alephin kehitys kohti kansallista yhteisluettelo
- MARC 21-koulutukset yleisille kirjastoille
- Linnea-työryhmien uudistaminen
- Relais-hanke.

## Toteuma

- Voyager-kirjastojärjestelmän päivitys versioon 7.2.1. sujui onnistuneesti aikataulussa. Uusi versio tarjoaa mm. mahdollisuudet verkkomaksamisen käyttöönotolle kirjastoissa.
- Aleph-järjestelmä päivitettiin versioon 20 onnistuneesti suunnitelmien mukaan.
- MARC 21-koulutukset yleisille kirjastoille on pidetty suunnitellusti ja koulutuksista kerätty palaute on ollut erittäin hyvää.
- Linnea-työryhmien uudistaminen toteutettu. Uudet ryhmät ovat pyydetyksi raportoineet toiminnastaan ja uudistuksen sujumisesta Linnea2-konsortion ohjausryhmälle.
- Relais-hanke on jäljessä aikataulusta johtuen mm. siitä, että ohjelmisto ei ole toiminut täysin vaatimusmäärittelyjen kuvaamalla tavalla. Järjestelmätoimittajalla on ollut myös liian vähän resursseja käytössään tätä projektia varten. Pilotointi saadaan loppuun vasta ensi keväänä.

## Arviointi ja mahdolliset trendit

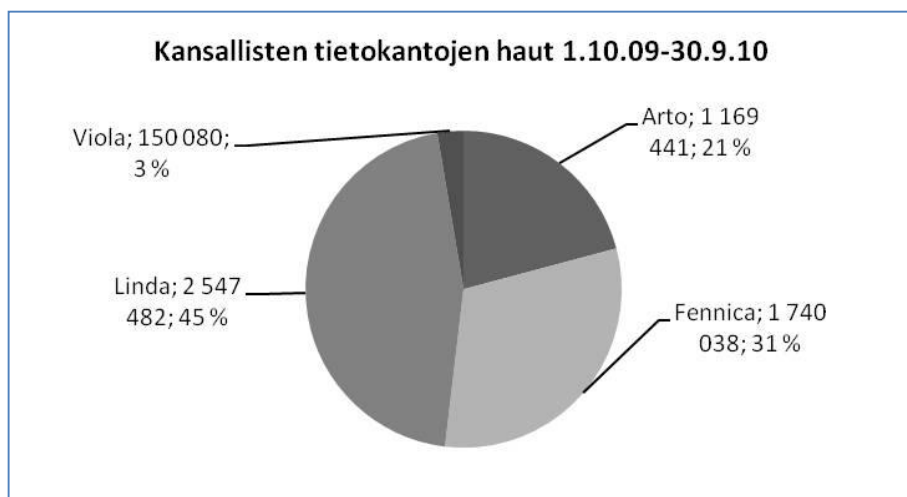
Kansallisissa tietokannoissa oli 30.9.2010 yhteensä 9 milj. tietuetta (kuva alla). Niistä suurin osa, 5,8 milj. tietuetta eli 64 % oli yhteistietokanta Lindan tietueita. Toiseksi suurin ryhmä oli kotimaisien artikkeleitten viitetietokanta Arto (1,4 milj. tietuetta, 16 %). Vuodesta 2007 alkavan aikasarjaseurannan aikana on kasvanut voimakkaimmin kansallisdiskografia ja kansallisen äänitarkiston luettelo Viola, jonka tietueitten määrä on seurannan aikana kasvanut 18 % ja kasvua edellisestä vuodesta (ajanjakso 1.10.2009 - 30.9.2010) oli 7,5 %. Voimakkain kasvu viimeisen 12 kk jakson aikana oli kuitenkin Linda-tietokannassa, lähes 10 %.



Kuva 14. Kansallisten tietokantojen koko 30.9.2010

Kansallisista tietokannoista (Arto, Fennica, Linda, Viola) on käytettävissä vertailukelpoisia hakutietoja vasta 12 kk jaksosta 1.10.2009 - 30.9.2010 lukien. Niissä tehtiin em. kaudella yhteensä 5,6 milj. hakua, missä oli kasvua edelliseen 12 kk jaksoon verrattuna peräti 16,7 %. Suuri kasvu selittyy pääosin tietokantojen avautumisella vapaaseen kansalaiskäyttöön vuoden 2010 alusta.

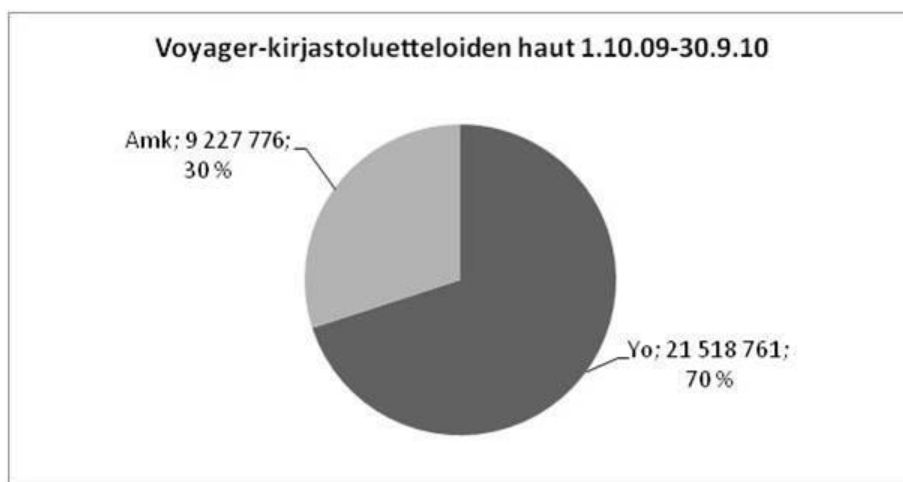
Lindan hakukäyttö kokonaisuudessaan on kasvanut edellisestä 12 kk:n jaksosta peräti 21,9 %, mikä tulee www-hakujen kasvamisesta lähes kaksinkertaiseksi johtuen tietokannan avautumisesta vapaaseen kansalaiskäyttöön vuoden 2010 alusta. Kasvu oli näin voimakasta, vaikka hakujen määrästä on kirjastotilastojen ISO 2789 -standardin ohjeen mukaisesti poistettu hakurobottien osumat, joita raportointikaudella oli n. 860 000. Toisaalta kansallisbibliografia Fennican käyttö on kasvanut n. 7 % ja kansallisdiskografian ja kansallisen äänitearkistoluettelo Violan käyttö on pienentynyt 6 %.



Kuva 15. Kansallisten tietokantojen hakukäyttö

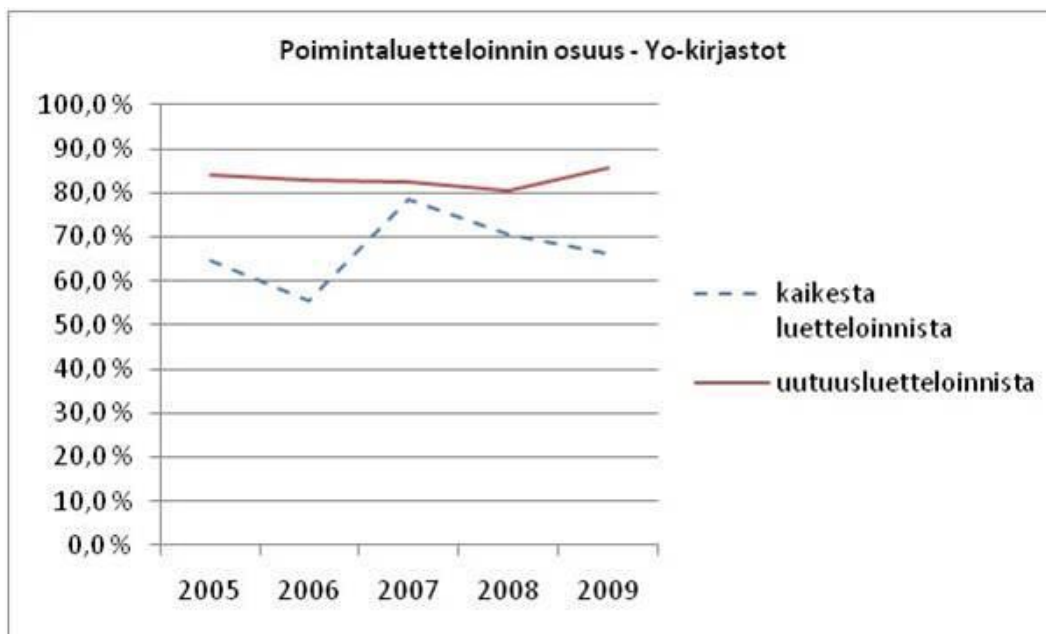
Kaikkien Voyager-kirjastoluetteloiden yhteenlaskettu hakukäyttö kaudella 1.10.2009 - 30.9.2010 oli 30,7 milj. hakua. hakujen määrä oli yhteensä 4,3 % pienempi kuin edellisellä 12 kk:n jaksolla (1.10.2008 - 30.9.2009). Hauista 70 % (21,5 milj. hakua, 5,2 % vähemmän kuin edellisellä jaksolla) tehtiin yliopistokirjastojen tietokannoissa ja 30 % (9,2 milj. hakua, 2,1 % vähemmän kuin edellisellä jaksolla) ammattikorkeakoulujen tietokannoissa.

Korkeakoulukirjastojen perinteiset sektorirajat (yo- ja amk-kirjastot) ylittävien fuusioiden (joko kirjastot kokonaisuudessaan tai tietokannat) vuoksi käytön jakautuminen eri sektoreille on jouduttu Lapin korkeakoulukirjaston tietokannan Juolukan ja Vaasan tiedekirjasto Tritonian Tria-tietokannan osalta jakamaan tietokantojen yhdistymisen jälkeen korkeakoulujen osuuksien suhteessa. Yhdistettyjen amk- ja yo-tietokantojen hakujen määrä jouduttaneen arvioimaan vastaavalla tavalla myös jatkossa.

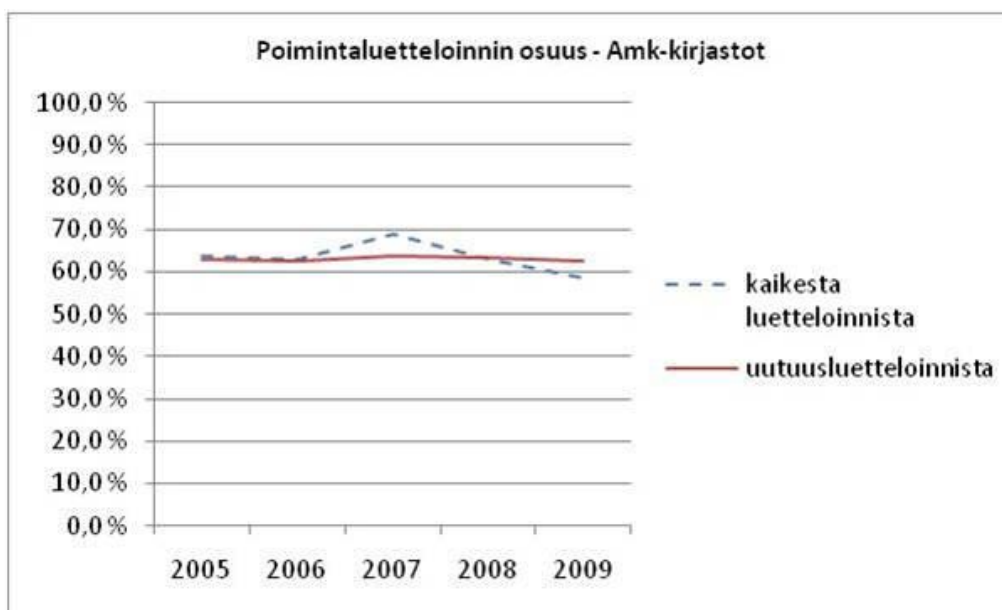


Kuva 16. Voyager-kirjastoluetteloitten hakukäyttö kaudella 1.10.2009 - 30.9.2010

Poimintaluetteloinnin osuus uutuusluetteloinnista on yliopistokirjastoissa runsaat 80 % ja ammattikorkeakoulukirjastoissa runsaat 60 %. Alkuperäisluetteloinnin osuus uutuusluetteloinnista on yo-kirjastoissa laskenut edellisen vuoden n. 20 %:sta 14,5 %:iin, mutta amk-kirjastoissa osuus on pysynyt jokseenkin samana (n. 37 %). Kirjastoissa tehtävä luettelointityö tehostuu sitä enemmän, mitä pienempi on alkuperäisluetteloinnin osuus. Vuoden 2010 aikana kirjastoissa tehtävä luettelointityö on tehostunut entisestään.



Kuva 17. Poimintaluetteloinnin osuus (yliopistokirjastot)



Kuva 18. Poimintaluetteloinnin osuus (ammattikorkeakoulukirjastot)

### Julkaisuarkistopalvelut

#### Julkaisuarkistot ja -rekisterit

Kansalliskirjasto tarjoaa korkeakouluille ja muille asiakkaille avointen julkaisuarkistojen alustapalveluita. Theseus on ammattikorkeakoulujen yhteinen arkisto. Doriassa on asiakkaina kuusi yliopistoa sekä eräitä muita organisaatioita.

Kansalliskirjasto on ollut merkittäväällä panoksella mukana korkeakoulujen opetuksen ja tutkimuksen tietohallinnon kehittämishankkeessa (Raketti-hanke); erityisesti Kansalliskirjaston asiantuntemus on ollut tarpeen JURE-osahankkeessa, jonka tavoitteena on keskitetyn julkaisurekisteripalvelun luominen.

#### Asetetut tavoitteet vuodelle 2010

Vuonna 2010 päätavoite oli palvelussa käytettävän DSpace-ohjelmiston laaja päivitys. Samoin oli ajankohtaista uudistaa palvelun perusarkkitehtuuria. OKM:n julkaisuarkistojen infrastruktuurihankkeessa Kansalliskirjaston päätavoitteena oli uudistaa aineistojen syötön ja hyväksymisen työkaluja.

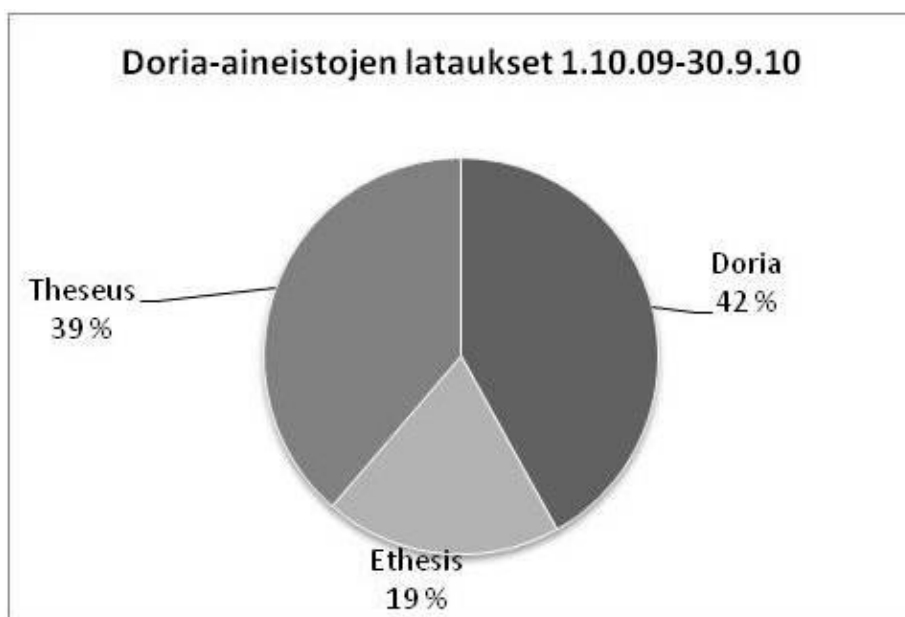
#### Toteuma

Doria-julkaisuarkistoon tuli vuoden aikana uusia asiakkaita, nimittäin Lapin yliopisto, Svenska Litteratursällskap sekä aivan vuoden lopussa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. DSpace-päivitys vietiin läpi onnistuneesti. Palvelun taustalla on tehty asiakkaille näkymättömiä mutta palvelun luotettavuutta ja kehitettävyyttä parantavia uusia ratkaisuja. Uusi syöttöliittymä on valmistumassa vuoden 2011 alussa.

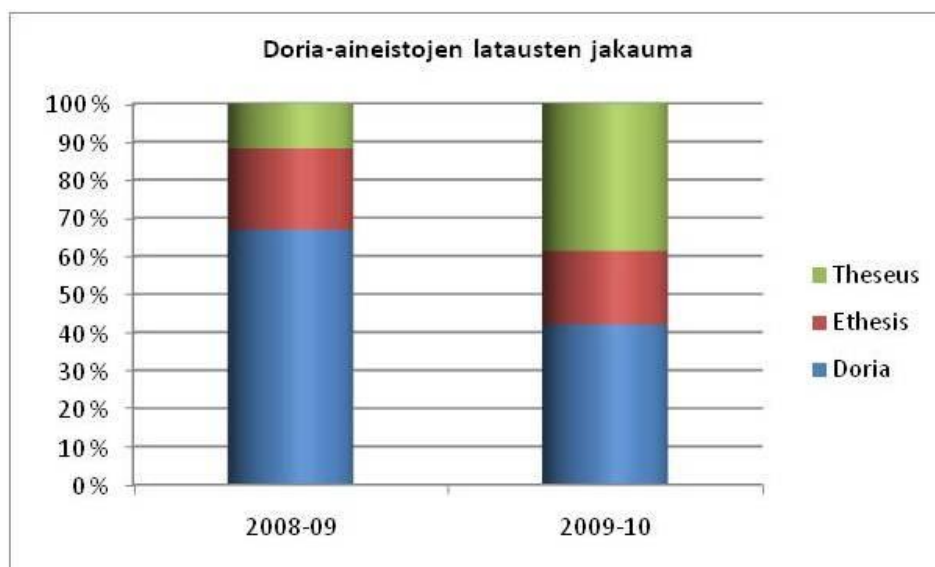
Kansalliskirjasto on edistänyt julkaisuarkistojen kehittäjien käytännön yhteistyötä, erityisesti DSpace-käyttävien organisaatioiden kesken.

Doriassa oli vuoden lopussa n. 47 000 ja Theseuksessa noin 20 000 tietuetta.

Ammattikorkeakoulujen Theseus-verkkokirjaston voimakas kasvu sekä aineistojen syötön että aineistojen käytön osalta on kuluneella kaudella edelleen jatkunut ja Theseuksen osuus Doria-aineistojen latauksissa oli jo 39 %: Theseus-aineistoa ladattiin peräti 1,9 milj. kertaa, mikä oli 4,5-kertainen määrä aiempaan 12 kk:n jaksoon verrattuna. Doria-aineistojen latausten jakauma on esitetty kuvassa 19. Theseuksen suhteellinen osuus latauksista onkin kasvanut voimakkaasti (kuva 20). Vaikutusta on ollut myös sillä, että Doriasta on kuluneen jakson aikana siirretty aineistoa Theseukseen. E-thesiksen käytön kasvu näyttää vastaavan volyymin kasvua.



Kuva 19. Doria-aineistojen lataukset



Kuva 20. Doria-aineistojen latausten jakauma 12 kk jaksoina 1.10. edellisenä vuonna - 30.9. raportointivuonna

## Arviointi ja trendit

Tiedon avoimen saatavuuden tukemisen muotoja tulee kehittää edelleen. Kansalliskirjasto kehittää edelleen oman julkaisutoimintansa avointa saatavuutta.

### Laatutyö

Kansalliskirjasto seuraa asiakkaiden tyytyväisyyttä palveluihin mm. säännöllisten palvelukyselyjen avulla.

#### Tyytyväisyys kirjastoverkolle tuotettuihin palveluihin

Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden asiakaskirjastoille suunnattu palvelukysely toteutettiin kolmannen kerran 1.3. - 11.4.2010. Verkkokyselyllä selvitettiin kirjastojen tyytyväisyyttä tarjottuihin palveluihin sekä kartoitettiin kehittämistarpeita. Vuoden 2010 palvelukyselyyn vastasi 595 kirjastoammattilaista, mikä oli hieman edellistä kyselyä vähemmän.

Palveluiden keskimääräinen tärkeys arvioitiin edelliskerran tasolle (3,4 / 4). Vastaajien mukaan palveluissa onnistuttiin hieman vuotta 2008 paremmin. Vuoden 2010 keskiarvo oli 3,0 ja vuoden 2008 keskiarvo 2,9.

Edellisen, vuonna 2008 toteutetun, palvelukyselyn perusteella kehittämiskohteiksi oli valittu asiakasliittymä ja kansallinen yhteisluettelo, jotka molemmat ovat edenneet vuoden 2010 aikana. Muita kaksi vuotta sitten päätettyjä kehittämiskohteita olivat Halti- ja KITT-tietokantojen kehittäminen. Palveluiden tärkeyden ja niissä onnistumisen välistä eroa mitataan ns. kuiluanalyysin avulla. Kriittisenä kuiluanalyysin arvona pidetään arvoa -1.0. Molempien yllä mainittujen palveluiden kuiluarvot ovat selvästi parantuneet edelliskyselyn tuloksista. KITTin kuiluarvo oli parantunut vuoden 2008 arvosta -1,19 lukuun -0,62 tänä vuonna, Haltin osalta luvut olivat -0,49 (2010) ja -0,89 (2008). Lisäksi tavoitteena oli kehittää koulutusta ja viestintää. Näiden kohdalla kehittämistä on edelleen, mutta myös parannusta on tapahtunut ja etenkin tulosalueen yhteisiä toimintatapoja on kehitetty kirjastoverkkopalveluissa.

Tulokset on analysoitu ja niistä poimittu tärkeimmät kehittämiskohteet vuosille 2011 - 2012. Kehittämiskohteita ovat viestinnän kehittäminen, etäosallistumismahdollisuuksien vakiinnuttaminen, kirjastojärjestelmien kehittäminen ja kirjastojen yhteisten palveluiden ohjausjärjestelmän uudistaminen. Toimenpideohjelma sisällytetään toimintasuunnitelmaan ja sen toteutumista seurataan säännöllisesti. Sekä ohjelmasta että seurannasta viestiminen kirjastoille on aloitettu jo vuonna 2010. Kyselyn tuloksista on julkaistu raportti, joka on käytettävissä kirjaston verkkosivuilla.

Samaan aikaan palvelukyselyn kanssa toteutettiin myös kirjastoverkkopalveluiden toista kertaa koordinoima kirjastojen kansallinen käyttäjäkysely, jolla kartoitettiin kirjastopalvelujen käyttöä, tärkeyttä sekä vaikuttavuutta. Vastausten määrä nousi 56 prosenttia edellisestä, vuonna 2008 toteutetusta selvityksestä. Kaikkiaan kyselyyn vastasi 34 300 kirjastoasiakasta, joista yleisten kirjastojen (13 484 vastausta) ja ammattikorkeakoulujen (13 259 vastausta) molempien osuus oli 39 prosenttia. Yliopistokirjastoista vastauksia saatiin 6 066 ja erikoiskirjastoista 1 491. Kirjastoille on toimitettu raportit tuloksista (yleisten kirjastojen osalta maakuntakirjastoille) ja raakadata on lähetetty kunkin sektorin osalta sektorineuvoston sihteerille. Kansallisen kyselyn tuloksia hyödynnetään kirjastopalveluiden kehittämisessä.

Kansalliskirjasto valmistelee yhteistyössä kirjastojen kanssa linjausta, jossa määritellään minkä tyyppisiä kyselyjä tarvitaan ja kuinka usein eri kyselyt toteutetaan. Kansallisia käyttäjäkyselyjä tultaneen järjestämään neljän vuoden välein ja välivuosina teemakyselyjä.

Kyselyiden ohella kirjastotoimintaa kuvaavia tilastoja kehitetään aktiivisesti. Kirjastosektoreiden ja Kansalliskirjaston edustajista muodostettu kirjastotoiminnan vaikuttavuuden arviointiryhmä on kehittänyt kirjastojen arvioinnin ja suunnittelun työkaluksi "Johdon mittaripaketin", joka käsittää 10 tilastoihin, käyttäjäkyselyihin ja muihin selvityksiin perustuvaa indikaattoria. Mittareiden testaus on aloitettu panos-tuotossuhteen osalta, ja selvitys valmistuu vuonna 2011.

Tieteellisten kirjastojen yhteistilastotietokannan (KITT) ja asiakkuuksien ja aineistojen hallintajärjestelmä HALTin yhteensopivuutta on kehitetty tavoitteena helpottaa e-aineistojen käyttötilaston keruuta automatisoimalla tiedon siirtoa HALTista KITT-tietokantaan. Yhteensopivuuden vaatimat rakennemuutokset yhteistilastoon on tehty testitietokantaan ja tiedonsiirron testaukset ovat käynnissä. Alustavien testitulosten mukaan järjestelmä toimii odotetusti.

## Yhteiskunnallinen vuorovaikutus

### Kansainvälinen yhteistyö

Kansainvälinen yhteistyö on läpileikkaava tekijä Kansalliskirjaston kaikessa toiminnassa ja edellytys Kansalliskirjaston strategisten tavoitteiden saavuttamiselle. Kansainvälisellä yhteistyöllä luodaan pohjaa kansallisten palvelujen kehittämiseksi ja yleensä kansalliskirjastotehtävien toteutumiselle. Kirjaston johto osallistuu kansainvälisten järjestöjen johtoelinten toimintaan ja asiantuntijat hyvin laaja-alaisesti erilaisten asiantuntijaryhmien ja järjestöjen toimintaan. Kirjasto on myös mukana kansainvälisissä hankkeissa ja palveluiden kehittämisessä.

Kirjasto on edustettuna Europeana Foundationin johtoelimissä ja osallistuu Euroopan tieteellisten kirjastojen muodostaman LIBER-säätiön hallituksen toimintaan. Keskeisenä tavoitteena on EU-päätöksentekoon vaikuttaminen mm. pitkäaikaissäilytykseen, digitointiin, tekijänoikeuksiin liittyvissä asioissa sekä valmistautuminen EU-projekteihin erityisesti pitkäaikaissäilytyksen alueella.

Kansainvälistä digitointiin liittyvää yhteistyötä on tehty EU-rahoitteisissa hankkeissa (Europeana-Travel, Athena). Säilytystoimijoiden kanssa on verkostoiduttu kansainvälisesti mm. seuraavien tahojen kanssa: Kungliga Biblioteket/Ruotsi, Eesti Rahvusraamatukogu/Viro ja Riksarkivet/Ruotsi.

IFLA-konferenssi järjestetään vuonna 2012 Helsingissä. Kirjasto on osallistunut kansalliseen komitean sekä sen työvaliokunnan työskentelyyn konferenssin valmistelemiseksi. Kirjasto vastaa kansalliskirjastojen oman kokouksen, CDNL:n järjestämisestä. IFLAn Suomen kokouksen yhteyteen valmistellaan Newspaper Sectionin päävastuulla oleva Pre Conference Mikkeliin.

IFLA-konferenssin valmistelu on edellyttänyt sitoumuksia jo vuonna 2010 sekä osallistumista vuoden 2010 IFLAan Göteborgissa. Kirjasto oli mukana Göteborgissa kirjastojen yhteisessä Avenue-esittelystä. Göteborgissa käytiin myös neuvotteluja CDNL-sihteeristön kanssa vuoden 2012 kokouksen valmisteluista.

ELAG (European Library Automation Group) -konferenssi järjestettiin Suomessa kesäkuussa. Konferenssin 200 osanottajaa olivat eri puolilta Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa.

### Kansallinen yhteistyö

Kansallinen yhteistyö on keskeinen toimintatapa kirjaston palvelujen kehittämisessä. Yhteistyön foorumeja ovat:

- kirjastojen, arkistojen ja museoiden KDK-yhteistyöfoorumit
- kirjastojen, arkistojen ja museoiden yhteinen juridinen työryhmä on tiivistänyt toimintaansa ja järjesti vuoden 2010 aikana kaksi muistiorganisaatioille suunnattua seminaaria
- yhteistyö Varastokirjaston kanssa kaukopalvelun kehittämiseksi ja kirjastojen keskitettyjen palvelujen edistämiseksi
- kirjaston lakimies on edustanut kirjastoalaa valtioneuvoston asettamassa lakisääteisessä tekijänoikeusneuvostossa, jonka tehtävänä on avustaa ministeriötä ja antaa lausuntoja tekijänoikeuslain tulkinnassa
- Kansalliskirjaston lakimies osallistui kirjaston ja opetus- ja kulttuuriministeriön välillä solmitun yhteistyösopimuksen nojalla Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeeseen tehtävänä hankkeen tekijänoikeuskysymysten selvittely
- kirjastojen yhteisten palvelujen ohjausryhmät (FinELib-konsortio, Linnea2-konsortio, vaikuttavuuden arviointi)
- yhteistyö Ely-keskusten kanssa
- yhteistyö yleisten kirjastojen keskuskirjaston ylläpitämän Kirjastot.fi:n kanssa
- vapaakappalekirjastojen säännölliset tapaamiset
- kirjastoaineistojen kuvailuun ja metadata-kehittämiseen liittyvät yhteistyöfoorumit
- kirja-alan yhteiset foorumit yhteisten toimintatapojen kehittämiseksi.

### Tutkimusyhteistyö

Tutkimusyhteistyötoiminta edistää Kansalliskirjastoon, julkaistuun kulttuuriperintöön ja sen välitykseen liittyviä tutkimusintressejä. Kansalliskirjaston päätoimintojen kehittämistyötä tukevaa tutkimusta toteutetaan yhteistyöhankkeina.

Kirjaston palveluihin ja kirjastoverkkoon kohdistuva tutkimusyhteistyö

Kansalliskirjaston Kirjastoverkkopalvelut tarjoavat ajankohtaisia tutkimusaiheita opiskelijoille ja tutkijoille kahdesti vuodessa. Aiheet toimitetaan Åbo Akademin, Tampereen yliopiston, Oulun yliopiston kirjasto- ja informaatioalan opetusta antaville yksiköille. Vuonna 2010 ei ole valmistunut tai aloitettu opinnäytetöitä kirjaston tarjoamista aiheista.

Suomalaiset semanttisen webin ontologiat (FinnONTO) -projekti 2003 - 2012 on laaja kansallinen hanke, jonka kunnianhimoisena visiona on kehittää avoin perusta (open source) suomalaisen semanttisen webin infrastruktuurille. Kansalliskirjasto on mukana partnerina hankkeessa. Kansalliskirjaston kannalta tärkeitä tuloksia ovat kuluvan vuoden aikana Yleisen suomalaisen ontologian ruotsinkielinen versio ALLSO (allmän svensk ontologi), Yleistä suomalaista ontologiaa (YSO) itseään on päivitetty yleisen suomalaisen asiasanaston (YSA) uusilla termeillä ja ONKI-ontologiakirjastoa on kehitetty niin että VESA-verkkosanasto voitaisiin tarjota käyttöön sen kautta. Hankkeeseen liittyvä tutkimustyö on tehty Aalto-yliopiston ja Helsingin yliopiston piirissä.

Kansalliskirjaston tavoitteena on systemaattisemmin kerätä uuteen Tuhat-tutkimustietokantaan henkilökunnan julkaisu- ja YVV-tietoja ja tällä lailla tehdä näkyväksi henkilökunnan aktiiviteettiä sekä kirjastoammattilaisina että tiedeyhteisössä. Henkilökunnalle on järjestetty koulutusta uuden tutkimustietokannan Tuhannen käyttöön. Henkilökunnan julkaisu- ja vaikuttavuustietoja käytetään kirjaston raportoinnissa.